

'Muziekles geven....wat nu?'

‘Muziekles geven... wat nu?’

Hulpboek voor de leerkracht basisonderwijs

Achtergronden,
Tips,
Lesvoorbeelden,
Verwijzingen.

Ontwikkeld voor
onderwijsgevend
in het basisonderwijs.

Geschreven, verzameld en samengesteld door:

Bas van den Bosch

© Uitgeverij U2pi BV (www.jouwboek.nl), Voorburg
1e druk oktober 2014

Titel: 'Muziekles geven... wat nu?'
Auteur: Bas van den Bosch

ISBN: 978-90-8759-460-2
NUR: 663

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Muziek wordt ook wel de taal van de engelen genoemd

Thomas Carlyle, 1852

Inhoud

1.	Verantwoording. Motivatie en theoretische achtergronden.	9
	Totstandkoming van dit hulpboek.	11
	Voorwoord	13
	Visie op muziekonderwijs	15
	Wetenschappelijke onderbouwing.	17
	Muziektheoretisch model	19
	De domeinen van muziek	21
	Omschrijving van het begrip muzikaliteit	23
2.	De muzieklessen.	25
	Vaardigheden van leerkrachten bij de vijf vormen van muzikaal gedrag	27
	Didactische aanwijzingen bij de muzieklessen, tips	29
A	Muziek maken	31
A.1.0	Zingen	33
A.1.1	Lessuggesties bij het zingen	36
A.2	Spelen op een instrument	37
A.3	Les ideeën	39
A.3.1	Muzikale verkenning	40
A.3.2	Ritmische verwarring	42
A.3.3	Ritmische woordspelletjes	44
A.3.4	Spreekteksten	45
A.3.5	Muzikaal verhaal; hoorspel.	46
A.3.6	Uitbeelden	48
A.3.7	Geluid/ritme doorgeven	49
B	Muziek beluisteren	51
B.1	Les ideeën	53
B.1.1	Hindernisbaan	54
B.1.2	Luisteren naar de stilte	55
B.1.3	Luisteren naar	56
B.1.4	Luisteren naar	57
B.1.5	Luisteren naar	58
B.1.6	Poppenmaker	59
B.1.7	Mind fullness	60
B.2.0	Luisteren naar een muziekstuk	61
B.2.1	luisteren naar een muziekstuk	62
B.2.2	werkvorm 1	62
B.2.3	werkvorm 2	62
B.2.4	werkvorm 3	62
B.2.5	werkvorm 4	63
B.2.6	werkvorm 5	63
B.3.0	Standaarden voor de basisschool	64
B.3.0.1	Klassieke muziek	64

B.3.0.2	Popmuziek	65
B.3.0.3	Musical/film (hogere leerjaren en VO):	65
B.3.0.4	Jazz en Folk	66
	Achtergronden en opmerkingen bij de genoemde klassieke werken	67
	Peter en de Wolf	67
	Schilderijen van een tentoonstelling	68
	De Moldau	71
	De vlucht van de Hommel	71
C	Muziek en bewegen	73
C.1	Les ideeën	75
C.1.1	De Autodans	76
C.1.2	Zweven op muziek	78
C.1.3	Muziek Machine	79
C.1.4	Verwijzing	79
D	Muziek vastleggen	81
D.1	Voorbeeld klankvierkant	82
D.2	Raden welk geluid	84
E	Spoken over muziek	85
E.1	De Luisterkaart	86
	Extra: tips om muziek instrumenten in elkaar te knutselen:	90
	BIJLAGEN	93
Bijlage A	Carnaval des Animaux.	94
Bijlage B	Voorbeelden van spreekteksten op ritme.	96
Bijlage C	Muziektheorie	99
Bijlage D	Gitaarakkoorden	105
Bijlage E	Leerlijnen per twee groepen: 1-2, 3-4, 5-6, 7-8	106
Bijlage F	Websites en verwijzingen	109
Bijlage G	De 10.000 uur regel	112
Bijlage H	(ter informatie) Meervoudige intelligentie	113
Bijlage I	Literatuur:	115
Bijlage J	CV muziek, B. van den Bosch (1955)	116

1.

Verantwoording, motivatie en theoretische achtergronden

Totstandkoming van dit hulpboek

Deze collectie van les ideeën, materiaal en achtergrondinformatie is in eerste instantie als cursus ontwikkeld als afstudeerproject voor het Rotterdams Conservatorium, vanuit de overtuiging dat dit hulpboek kan bijdragen aan het inzicht in de noodzaak van muziek op de basisschool en het plezier dat een ieder hiermee kan hebben.

In tweede instantie is dit hulpboek aangepast aan de hedendaagse opvattingen over muziekonderwijs. Deze modernisering heeft plaats gehad n.a.v. mijn afstuderen (1996) op het Koninklijk Conservatorium Den Haag onder de inspirerende en kritische begeleiding van Nico Smit en Wouter Tempelaar en recent, om de opmars van de digitale media een plek te geven.

Dit hulpboek biedt een oriëntatie op het gebied van ideeën over muziekonderwijs en de plaats van dit vak binnen het Nederlandse onderwijs. Tevens komen een aantal muzikale basisvaardigheden aan de orde, alsmede tips, les ideeën en achtergrondinformatie.

Met dank aan de Chr. Hogeschool Rijn-Delfland en de heer J. van Duyn in het bijzonder, om mij de gelegenheid en de steun te geven dit hulpboek in de praktijk uit te voeren en verder te ontwikkelen. Tevens dank aan drs. H. Verkade (onderwijskundige/orthopedagoge) voor de kritische en deskundige opmerkingen.

Bas van den Bosch

P.S. Bij het herzien van dit hulpboek in 2014 heb ik veelvuldig gebruik gemaakt van de informatie die vrij via het internet verkrijgbaar is. Zoveel mogelijk heb ik verwezen naar de bronnen. Mocht er onverhoopt sprake zijn van onrechtmatig gebruik van informatie, neem dan z.s.m. contact op met ondergetekende.

*Wanneer muziek er niet in slaagt het oor en het hart te behagen,
heeft zij haar doel gemist*

Maria Callas, 1969

Voorwoord

Mijn ouders hadden een visie op onze muzikale ontwikkeling: *Wij*, broers en zuster, moesten een instrument leren spelen. *Wij* gingen naar de toenmalige zogenaamde volksmuziekschool. Er kwam een piano, een drumstel, blokfluiten, een melodica en een klarinet in huis. We gingen naar concerten van het koor waarvan een oom dirigent was. Deze oom zong met ons kerstliederen op familie-bijeenkomsten. Het muziekvirus heeft mij te pakken gekregen. Tot op de dag van vandaag ben ik mijn ouders dankbaar voor deze keuze. Ik maak muziek, ik luister naar muziek, ik praat er over, ik beweeg er op, ik studeer en ik maak arrangementen. Muziek brengt mij rust, ontspanning, emotie, verbinding, inspanning, verdieping. Ik heb de overtuiging dat het aanleren en ontwikkelen van muzikale vaardigheden horen bij de totale ontwikkeling van het individu.

Het vak muziek is een vak waar veel leraren in het basisonderwijs tegenwoordig weinig scholing in krijgen en waarvan zij vaak niet goed weten welke inhouden aan bod moeten komen. Dit vak vereist een aantal basisvaardigheden en kennis. Buiten leraren met een eigen intrinsieke motivatie, gebruiken leraren vaak het argument om geen muziekles te geven: 'ik ben niet muzikaal'. Muziekmethodes zijn er nauwelijks of in de praktijk beperkt bruikbaar.

Dit hulpboek geeft inhouden, ideeën en richting aan, om verantwoord muziekonderwijs te kunnen geven en maakt daarbij gebruik van oude en nieuwe ideeën en moderne media. Het is gebaseerd op literatuur, onderzoek en ervaring.

'Muziekles geven ... wat nu?' moet worden: 'Even kijken wat ik vandaag zal doen'.

Echter: net als ieder ander vak, is het hebben van kennis van inhoud, voorwaarde voor het geven van een verantwoorde muziekles. Zonder zelf te kunnen rekenen, kunnen we geen breuken uitleggen.

Na kennis genomen te hebben van de inhoud en de achtergronden komt het aan op oefenen, leren en ontwikkelen.

Visie op muziekonderwijs

Het basisonderwijs heeft de taak de leerling voor te bereiden op een evenwichtige en zelfstandige plaats in de maatschappij. Alle ontwikkelingsgebieden horen aanbod te komen. Muziekonderwijs is daar een onderdeel van.

De mens is een groot muziekconsument. De maatschappelijke relevantie en impact is groot. Vele uren per dag worden wij gewild of ongewild geconfronteerd met muziek. Wij kiezen zelf onze muziek op de smart phone, mp3 speler en radio en tv. Ongewild komen we muziek overal tegen: op straat, in supermarkten, bij de tandarts, bij het benzinestation, in winkels, enz.

De variëteit in muziek consumeren of er aan deelnemen is groot.

Er zijn muziekkuitvoeringen waar je vrijwillig naar toe kunt gaan: festivals, popconcerten, klassieke concerten, jazzconcerten, musicals, folk concerten, ensembles, e.d.

Zelf musiceren geeft veel voldoening en er bestaat de mogelijkheid je aan te sluiten bij een muziekgroep, koor, band, orkest e.d.

Wetenschappelijk onderzoek¹ toont aan dat muziek op allerlei manieren onze ontwikkeling, sociaal-emotioneel en cognitief, beïnvloedt.

Zingen moet in het basisonderwijs een vanzelfsprekende bezigheid zijn. Zingen is de belangrijkste vaardigheid en voorwaarde voor een degelijke muzikale ontwikkeling.

Naast een 'lied les', moet ook 'een liedje zingen' bij het wisselen van de les, bij het naar buiten gaan, of als ondersteuning of verwerking bij een les, vanzelfsprekend zijn.

Iedere school zou 'het lied van de week' (op bouwniveau) moeten invoeren en een basisrepertoire moeten vastleggen.

Het muziekonderwijs op de basisschool moet vaardigheden en kennis aanleren, die de basis legt voor het leren bespelen van een instrument. Het echt leren bespelen van een instrument is echter voorbehouden aan de gespecialiseerde docent.

Daarnaast moet de leerling leren omgaan met alle muzikale prikkels die er zijn. Het basisonderwijs moet de leerling leren zich bewust te worden van muziek en de invloed die het heeft op stemming en de gevolgen daarvan.

¹ Zie o.a. blz. 17

(bijvoorbeeld rust, agressie, koopgedrag, e.d.)

Basisonderwijs heeft een belangrijke taak in het in stand houden van het cultureel erfgoed. Het laten kennismaken met hoogtepunten uit alle fases uit de muziekgeschiedenis (dus ook pop, jazz, en musical) hoort zeker bij de taken van het basisonderwijs.

Muziek roept stemmingen en situaties op die boven het tastbare en zichtbare uitgaan en doet ons wakend dromen.

Berthold Auerbach, 1876

Wetenschappelijke onderbouwing

Er is wetenschappelijke onderzoek dat aantoonde dat muzikale vorming substantieel bijdraagt aan de ontwikkeling van het individu. Daarom het volgende citaat:

Muziek maakt slim ²

Muziek maken is leuk en bovendien hebben wetenschappelijke onderzoeken bewezen dat het een zeer positieve invloed heeft op de intelligentie en de sociale vaardigheden van leerlingen. Door zelf muziek te maken wordt het intelligentiequotiënt van leerlingen verhoogd en vooral het abstractievermogen en het analytisch denken sterk verbeterd. Het gezamenlijk musiceren versterkt daarbij het groepsgevoel en de discipline, evenals de sociale en emotionele vaardigheden. Bovendien leidt dit tot een positiever zelfbeeld.

Hoe komt dit?

Uit hersenonderzoeken is gebleken, dat bij musicerende leerlingen de linker hersenhelft (spraak en intellect) en de rechter hersenhelft (gevoelstoestand) sterker met elkaar verbonden raken dan bij niet-musicerende leerlingen. Deze resultaten ontstaan, doordat muziek maken een positieve en stimulerende werking heeft op de neuronale verbindingen. De neuronen worden geactiveerd waardoor er minder afsterven en er betere verbindingen ontstaan. Dat bepaalt uiteindelijk het intelligentieniveau.

Wetenschappelijke conclusies

Hieronder vindt u vier belangrijke conclusies van een zes jaar durend wetenschappelijk onderzoek op Berlijnse scholen door Prof. H.G. Bastian naar effecten van muziekbeoefening op leerprestaties van leerlingen:

- Leerlingen met een gemiddeld IQ ontwikkelen zich de eerste jaren op de basisschool op een zelfde manier. Na vijf jaar op school en vier jaar uitgebreid muzikles vertonen de leerlingen op de muziekactieve basisscholen een significant hoger IQ.

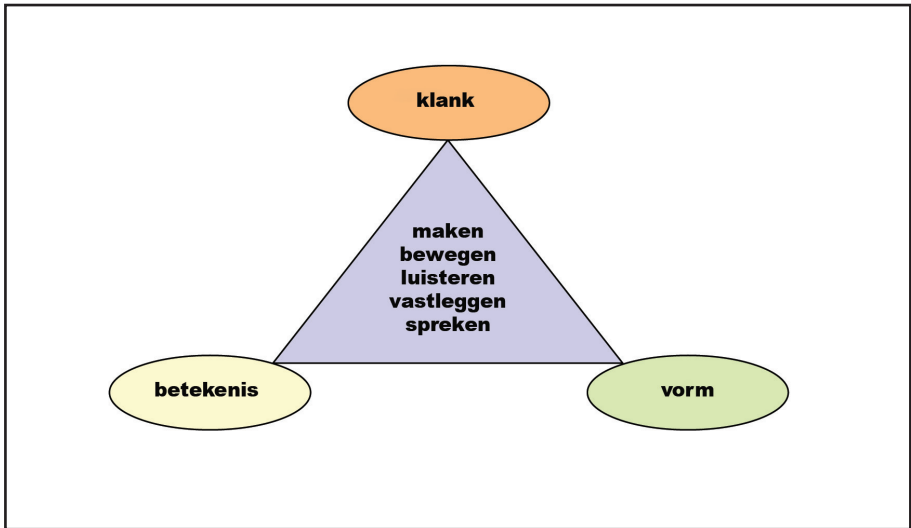
2 bron: Muziek maakt slim, H.G. Bastian; <http://www.muziektelt.nl>

- Het IQ van leerlingen van de op muziekgerichte scholen die reeds bij aanvang van het onderzoek een bovengemiddeld IQ hadden, neemt na vier jaar les in solo- en ensemblespel duidelijker toe dan dat van vergelijkbare leerlingen uit de controlegroep zonder verder muzikale vorming.
- Sociaal zwakke en in hun cognitieve ontwikkeling achterlopende leerlingen (met een lager IQ dan gemiddeld) profiteren ook van uitgebreid muziekonderwijs. Hun IQ neemt met de jaren toe, wat voor leerlingen met een lager IQ dan gemiddeld zonder muziekonderwijs niet gezegd kan worden.
- Leerlingen van de basisschool die gedurende hun gehele schooltijd extra muzieklessen hebben gekregen, blijken over een twee maal hoger acceptatieniveau te beschikken, dan leerlingen die weinig tot geen muziekonderwijs kregen. Bij deze eerste groep blijkt men beter en makkelijker de medemens te kunnen respecteren dan bij de tweede groep.

Muziektheoretisch model

Theoretisch kader

Binnen de muziekpedagogiek heeft men het volgende model ontwikkeld.

Dit model omvat het hele gebied dat het muziekonderwijs moet beslaan.

Het begrip **muziek** wordt ingevuld door de drie domeinen van muziek: klank, vorm en betekenis.

'Muziek is immers klank in een bepaalde vorm gegoten die voor mensen een bepaalde betekenis heeft'.³

We kunnen ons op allerlei verschillende manieren met muziek bezig houden. Dit noemen we muzikaal gedrag.

3 Rinze v.d. Lei; 1995

Vormen van muzikaal gedrag zijn:

- Bewegen op muziek
- Luisteren naar muziek
- muziek maken
- vastleggen van muziek
- spreken over muziek

Iedere vorm van muzikaal gedrag is weer in relatie te brengen met de drie domeinen van muziek: klank, vorm, betekenis.

Voorbeeld: Op klank kan je bewegen, er naar luisteren, zelf maken enz.

De domeinen van muziek

1. Klank

Klank heeft een aantal vaste eigenschappen. Deze eigenschappen zijn:

Klank:	Eigenschappen:	Muziektermen:
klankduur	kort-lang / langzaam/snel	ritme/maat
klankhoogte	hoog-laag	melodie
klanksterkte	hard-zacht	dynamiek
klankkleur	timbre	instrument- of stemkeuze

2. Vorm

Binnen de muziektheorie onderscheidt men een aantal vormprincipes, namelijk:

imitatie,
herhaling,
contrast en
variatie

3. Betekenis

Muziek kan iets uitbeelden, bijv. sfeer (emotie, gevoel) maar ook een verhaal vertellen. Muziek kan een functie hebben, bijvoorbeeld: dans-, ontspanning-, achtergrondmuziek e.d.

Met al deze begrippen hebben we het materiaal waarmee we aan de slag kunnen.

Zingen is bijvoorbeeld een synthese van de muzikale domeinen, klank, vorm en betekenis. Immers, we laten een lied **klinken** door onze stem. Er zit een **vorm** in, bijv. couplet, refrein en *het beeldt iets (betekenis) uit of verwoordt en/of verklankt een emotie.*

Tevens is het een vorm van **muzikaal gedrag** namelijk 'muziek maken', maar ook: je kunt er naar luisteren, erover spreken en erop bewegen, enz.

Er zijn geen sterren in de muziek. De muziek is de ster.

Art Blakey

Omschrijving van het begrip muzikaliteit

Muzikaliteit is een complex begrip waarbinnen veel ontwikkelingsgebieden vallen:

Muzikaliteit

Iemand die muzikaal is kan:

- Toonhoogtes onderscheiden (horen of een toon hoger of lager is dan een andere)
- Ritmes onderscheiden
- Een tempo vasthouden
- Een melodie onthouden en herkennen
- Een ritme onthouden en herkennen
- Ontroerd raken of op een andere manier geëmotioneerd raken door muziek
- Instrumenten herkennen
- Afzonderlijke partijen herkennen in een band of orkestpartij
- De maat meetikken of in de maat dirigeren
- Een nummer nazingen of nafluiten⁴

Nader gespecificeerd:

- ontwikkeling van het gehoor :
 - * toonhoogte hoog-laag
 - * toonduur kort-lang
 - * toonsterkte hard-zacht
 - * toonsnelheid langzaam-snel
 - * onderscheidingsvermogen
(klankkleur, timbre)
- ontwikkeling van motorische gebieden:
 - * spraakorganen
 - * ademhalingsorganen
 - * spierstelsel (bij bespelen van een instrument en bewegen)

⁴ Bron: <http://www.kunstbus.nl/muziek/muzikaliteit.html>

- ontwikkeling stemgebruik:
 - * articulatie
 - * volume
 - * dynamiek
 - * ademhaling
- emotionele ontwikkeling:
 - * wat voel je wel/niet bij welke soort/stijl muziek, welke emotie roept de muziek op.
- ontwikkeling van expressiemogelijkheden
- ontwikkeling van creativiteit
- ontwikkeling van diverse sociale vaardigheden:
 - * met elkaar rekening houden
 - * op elkaar letten
 - * samenwerken
 - * elkaar stimuleren
 - * naar elkaar luisteren
 - * e.d.
- ontwikkeling van het geheugen
- ontwikkeling van het concentratievermogen

Link:

Doe de test: <http://www.muziektesten.nl>